

DAGENS FRÅGOR

Frihandelsområdet på väg

Den bild man har kunnat göra sig av de sedan mer än två år tillbaka i Paris pågående utredningarna och förhandlingarna rörande ett blivande västeuropeiskt frihandelsområde har varit både motsägelsefylld och oklar. Redan innan Romfördraget om Sexstatsmarknaden ratificerats på våren 1957 påbörjades inom OEEC ett grundligt utredningsarbete i syfte att klarlägga hur den blivande Sexstatsmarknaden skulle kunna förenas med ett mera vidsträckt europeiskt ekonomiskt samarbete. Ur OEEC:s synpunkt var detta en fullt logisk åtgärd. Organisationen kunde se tillbaka på en utomordentligt gagnrik verksamhet under efterkrigstiden, då den efter kriget sönderslagna europeiska ekonomin med amerikanskt ekonomiskt bistånd förvånansvärt snabbt satts på fötter. Det nära samarbete som på grund av själva hjälpens konstruktion blev en nödvändighet för Västeuropas länder visade sig så småningom ägnat att främja både en långtgående liberalisering av handeln och en lösning av betalningsfrågorna genom inrättandet av EPU. Ett regionalt samarbete mellan de sex betydelsefulla kontinentmakterna i Västeuropa i form av en tullunion av Romfördragets typ bar inom sig fröet till en upplösning av Västeuropas för alla parter givande ekonomiska samarbete.

Utredningsarbetet har varit både långvarigt och besvärligt och det har kompletterats med upprepade förhandlingsomgångar. Då och då har uppehåll fått göras, exempelvis i bör-

jan av år 1957, då de i Sexstatsmarknaden ingående länderna helt ville koncentrera sina ansträngningar på att säkra en ratificering av Romfördraget. Ett annat ganska långvarigt dödläge i förhandlingarna inträdde under våren och försommaren detta år till följd av utvecklingen i Frankrike. Många hade hoppats att det avgörande steget mot frihandelsområdet skulle ha kunnat tagas vid det till maj månad utsatta sammanträdet med OEEC:s ministerkommitté under ordförandeskap av den brittiske frihandelsministern Maudling.

Efter vårens förhandlingsuppehåll dröjde det till slutet av juli, innan Maudlingkommittén ånyo var arbetsför. Det är tydligt att planerna på ett frihandelsområde vid detta tillfälle fördes ett betydelsefullt steg närmare sitt förverkligande. I och för sig finns kanske inte så mycket av konkreta överenskommelser att peka på, men den optimism som efter sammanträdet har vädrats på många olika håll — inte blott av Mr Maudling, som är så att säga professionellt optimistisk — tyder på att ett stämningsslag inträffat. Orsaken härtill kan i korthet sägas vara, att Frankrike under de Gaulles regim ansett sig kunna göra vissa koncessioner i en betydelsefull fråga. Denna rör fransmännens under lång tid framförda krav på s. k. décalage, dvs. en fördröjning av tullsänkningarna inom frihandelsområdet jämfört med den tidtabell som enligt Romfördraget gäller för Sexstatsmarknaden och vilken bl. a. innebär, att en tioprocentig tullsänkning kommer till stånd mellan de i Sexstatsmarknaden

ingående länderna fr. o. m. den 1 januari 1959. Det torde inte vara för mycket sagt att en bristande överensstämmelse i tullsänkningstakten mellan å ena sidan de Sex och å andra sidan de Elva skulle ha inneburit dödsstöten mot hela tanken på ett frihandelsområde.

Mycket talar för att fransmännen på denna punkt — efter intensiv bearbetning av de övriga i Sexstatsgruppen ingående länderna, speciellt Västtyskland — lämnat ett medgivande, som landet anser innebära en verklig uppoffring av egna intressen. Man kan därför emotse en hårdnande attityd från Frankrike på alla de andra punkter, där skilda uppfattningar föreligger inom Sexstatsgruppen. Det är för övrigt intressant att konstatera, att förhandlingarna om Romfördraget på sin tid befann sig i en liknande situation på hösten 1956, då Frankrike accepterade den grundläggande principen beträffande en gemensam marknad de sex länderna emellan men samtidigt skärpte sina anspråk på att bli tillgodosett på andra vägar, genom undantagsbestämmelser, särskilda s. k. harmoniseringsregler, etc. Såvitt nu kan bedömas har fransmännen emellertid uppgivit sitt krav på décalage endast i samband med att ett frihandelsområde tillskapas fr. o. m. den 1 januari 1959 och att därmed tullsänkningar kommer till stånd. Frankrike förbehåller sig uppenbarligen att få aktualisera sina återstående krav i detta avseende vid ett senare skede, då fortsatta tullsänkningar enligt föreliggande planer skall ske.

I övrigt kvarstår de allra flesta av de problem olösta vilka under flera år sysselsatt den ekonomiska expertisen inom OEEC-sekretariatet och OEEC:s medlemsländer. Beträffande ursprungs- och snedvridningsproblemen fortsättes utredningsarbetet men till något avgörande har man ännu inte

kommit i denna utomordentligt viktiga fråga. Medan Sexstatsmarknaden efter en övergångsperiod om 12–15 år avser att ha tagit steget till en tullunion fullt ut, förutsätter frihandelsområdet principiellt rätt för vart och ett av de i detsamma ingående länderna att gentemot utanförstående länder vidmakthålla sin individuella tullnivå. Då frihandelsområdet i utbyggt skick enligt själva sitt syfte förutsätter fullständig tullfrihet mellan alla i området ingående länder, aktualiseras därmed givetvis risken för att import till frihandelsområdet kommer att ske via sådana länder, där tullnivån är låg. Som bekant har under det senaste året såsom en tänkbar lösning den s. k. Carliplanen diskuterats i detta sammanhang. Denna plan innebär i princip, att endast en mera begränsad skillnad i tullnivåer olika länder emellan skall accepteras. I syfte att motverka snedvridning av handeln förutsätter Carliplanen, att en vara som importerats till ett av de i frihandelsområdet ingående lågtullländerna vid vidare export till något av högtullländerna skall kunna påläggas en s. k. kompensationsavgift. Om något arrangemang av denna typ icke kommer till stånd, återstår metoden med s. k. ursprungsbevis, vilka skall följa en vara vid dess väg över gränserna och genom att utvisa varans ursprung ange, huruvida varan ifråga skall behandlas såsom frihandelsvara — och följaktligen vara tullfri — eller såsom till frihandelsområdet importerad vara — och sålunda tullbeläggas.

Andra olösta frågor som skjutits på framtiden utgör den interna konkurrensen inom frihandelsområdet. Exempelvis beträffande skogsindustrien har gjorts gällande, att de skandinaviska länderna och Österrike skulle få en alltför gynnad ställning på grund av tillgången på råvaror. Från skilda håll har därför t. o. m. ifrågasatts, om

icke massa och papper borde hållas utanför frihandelsrådet. Ur skandinavisk, särskilt svensk synpunkt säger det sig självt, att ett frihandelsområde med uteslutande av denna för svensk export och svenskt näringsliv utomordentligt betydelsefulla näringsgren knappast kan accepteras. Däremot förefaller det inte otroligt, att tillgången till råvarorna eller, med andra ord, rätten för utländska företag att i Sverige förvärva skog kommer att med stor skärpa hävdas från kontinentalt håll.

Vid Maudlingkommitténs julisammanträde beslöts att ursprungs- och snedvridningsproblemen skulle fortsättningsvis utredas varuområde för varuområde. Förutom beträffande massa och papper förefaller det som om speciella problem skulle uppkomma för bilindustriens del. Det har gjorts gällande att Storbritannien tack vare den favör som imperiepreferens-tullarna innebär skulle otilbörligt gynnas härvidlag. Andra problem som återstår rör jordbruket samt de speciella lättnader som kan behöva beviljas de mindre utvecklade länderna inom OEEC-gruppen: Irland, Island, Grekland, Portugal och Turkiet.

Tidtabellen för hösten anges nu vara den att Sexstatsgruppen ånyo skall sammanträda i september för att fixera sina ställningstaganden till alla de olösta problem som ännu återstår. Därefter avses Maudlingkommittén sammanträda i slutet av oktober för att därvid om möjligt komma fram till principbeslut beträffande frihandelsområdets inrättande.

Det förefaller som om det mest gynnsamma alternativ som kan tänkas vore ett dylikt principbeslut, som blir av provisorisk karaktär. Att före den 1 januari 1959, då Sexstatsmarknadens tullsänkningar börjar träda i kraft, medhinna något definitivt utformat avtal om frihandelsområdet är

otänkbart. Ett sådant avtal måste ratificeras av medlemsstaternas parlament, vilket nödvändigtvis blir tidsödande. Ett alternativ som diskussionsvis framförts, bl. a. av ordföranden i Sexstatsmarknadens s. k. Europakommission, Hallstein, går ut på en tioprocentig provisorisk tullsänkning, företagen av alla i frihandelsområdesförhandlingarna deltagande stater och gällande gentemot samtliga övriga länder i världen, detta sistnämnda för att någon konflikt med gällande GATT-regler icke skall uppstå. Denna lösning är emellertid behäftad med vissa brister. Den skulle innebära att de starka skäl som inte minst för Västtysklands del talar för ett frihandelsområde skulle försvagas. Om förhandlingarna om ett frihandelsområde misslyckas, kan Västtyskland räkna med att en diskriminering uppkommer inom handeln i Europa, vilken ingalunda blir ensidig och enbart drabbar de utanför Sexstatsmarknaden stående länderna. Den kommer att bli mycket kännbar också för Västtyskland med dess livliga handelsförbindelser med övriga västeuropeiska stater. Dessa kan nämligen knappast förväntas stillatigande finna sig i att se sin handel med Västtyskland, Frankrike, Italien eller Benelux diskriminerad genom att dessa sex länder inbördes beviljar varandra tullättnader. En likformig tioprocentig tullsänkning över hela Västeuropa måste därför rimligen kompletteras med någon form av principbeslut om att ett frihandelsområde skall inrättas för att icke ett av de betydelsefullaste skälen till förmån för ett frihandelsområde skall temporärt bortfalla. I syfte att vidmakthålla en viss press, särskilt på Västtyskland och Nederländerna, är det t. o. m. tänkbart, att de Elva med Storbritannien i spetsen är beredda att låta de Sex sätta igång med tullsänkningarna vid årsskiftet 1958-59

utan att någon som helst överenskom-
melse ännu kommit till stånd beträf-
fande ett frihandelsområde.

Det är innan Maudlingkommitténs
oktobersammanträde ägt rum icke
möjligt att förutsäga när ett frihan-
delsområdesavtal kan väntas förelig-
ga. Så mycket torde dock vara klart,
att det slutgiltiga avtalet inte gärna
kan låta vänta på sig längre än till
någon gång på senkvåren 1960. Den 1
juli 1960 påbörjas nämligen den andra
tullsänkningsetappen inom Sexstats-
marknaden och vid denna tidpunkt
är det nödvändigt att avtalet förelig-
ger ratificerat och klart. Dit är det
emellertid en lång väg att gå. Det före-
faller dock som om ett icke alldeles
obetydligt steg på vägen togs vid
Maudlingkommitténs julisammanträde.

Bagdadkuppens efterspel

Statskuppen i Irak den 14 juli, då en
junta av »fria officerare» tog makten i
Bagdad och utropade republik, kom
som en fullständig chock för västmak-
terna. Ända sedan de stora upploppen
1948 och 1952 hade man visserligen
varit på det klara med den västmakts-
vänliga feodalregimens stigande impo-
pularitet, och man hade med oro följt
utvecklingen av den allt häftigare
dragkampen mellan Irak och Egypten
om herraväldet i arabvärlden. Men
man hade i väster inte föreställt sig,
att omvälvningen skulle komma så
snabbt — man räknade med att de
härskande klasserna, schejkerna och
armén, skulle förhålla sig lojala gent-
emot det hachemitiska kungahuset och
gentemot den gamle statsmannen Nuri
es-Said. Framför allt föreföll det
otänkbart, att armén, regimens gunst-
ling och omhuldade skötebarn, skulle
gå i spetsen för ett uppror.

Under Libanonkrisen hade Förenta

staterna under en längre tid förhållit
sig avvaktande. Frågan om en inter-
vention till skydd åt president Cha-
mouns västmaktsvänliga regim hade
lämnats oavgjord och mer eller mindre
skjutits i bakgrunden. Men i och med
statskuppen i Bagdad omkastades lä-
get radikalt. Det var inte längre tid
till uppskov. Förenta staterna hade all
anledning frukta, att utvecklingen i
Irak omedelbart skulle leda till en
kedjereaktion som skulle tillintetgöra
de återstående resterna av västmakts-
inflytandet i Mellersta östern och ena
arabvärlden under president Nassers
ledning med ett alltmer växande sovjet-
iskt inflytande som följd. Resultatet
av den inträdda situationen blev, att
den amerikanska regeringen övergav
sin avvaktande hållning. Den 15 juli
landsteg amerikanska marinsoldater
utanför Beirut.

Den formella förevändningen för
landstigningen var en enträgen begä-
ran från president Chamoun, vilken
förklarade att han till följd av hän-
delserna i Irak inte hade möjlighet
att upprätthålla sin regim gentemot
den Nasservänliga oppositionen utan
stöd utifrån. Två dagar senare besva-
rades en liknande begäran från kung
Hussein av Jordanien med brittiska
trupplandsättningar vid Amman.

Genom sitt bistånd sökte sålunda
Förenta staterna och Storbritannien
rädda vad som räddas kunde med en
klart begränsad militär aktion. Frå-
gan var emellertid till en början huru-
vida denna aktion skulle utvidgas till
ett försök att omintetgöra kuppen i
Irak. Den legala grunden för ett så-
dant företag skapades genom kung
Husseins övertagande av titeln som
statschef i den i februari proklame-
rade Arabfederationen mellan Irak
och Jordanien. Även om premiärmi-
nister Macmillan omedelbart efter
trupplandsättningen förklarade, att en
intervention i Irak inte var påtänkt,

kunde ett sådant steg betraktas som den logiska fortsättningen av interventionerna i Libanon och Jordanien.

Det blev emellertid snabbt uppenbart, att en sådan aktion skulle bli en synnerligen äventyrlig historia. Nuri es-Said och Abdul Illah, de enda personligheter i Irak som västmakterna i grund och botten kunde lita på, var mördade, och intet som helst motstånd mot den nya regimen kunde förmärkas: tvärtom var det tydligt, att den skaffat sig en grundmurad popularitet genom statskuppen. En intervention under dessa omständigheter skulle strida mot de av västmakterna så ofta hävdade demokratiska principerna och ytterligare stärka resonansen för Nassers och Sovjetunionens »antiimperialistiska» propaganda. Sovjetunionen förklarade sig dessutom i hotfulla ordalag beredd att försvara den nya irakiska regimen och underströk dessa hotelser med militära manövrer längs Turkiets och Persiens gränser.

Då det sålunda blev uppenbart att någon västmaktsintervention i Irak inte stod för dörren, var krisens akuta fas i realiteten över. Det följande händelseförloppet kan karakteriseras som förberedelserna till en avveckling av densamma. Genom interventionerna i Libanon och Jordanien hade Förenta staterna och Storbritannien manövrerat sig in i en på lång sikt ohållbar position och dessutom utsatt sig för en våldsam och framgångsrik sovjetisk propagandaoffensiv. Genom att saken hänsköts till FN:s säkerhetsråd och genom att västmakterna där framhöll sin avsikt att dra tillbaka sina trupper så snart ett tillfredsställande arrangemang uppnåtts, som kunde säkra Libanons och Jordaniens integritet och oberoende, sökte Förenta staterna och Storbritannien dels rättfärdiga sitt ingripande, dels åstadkomma en situation, där de utan att äventyra sina positioner i Mellersta

östern kunde få ett tillfälle att undslippa de för dem oförmånliga verkningarna av ingripandet.

Sovjetunionen skulle emellertid icke avstå från möjligheten att utnyttja det dilemma vari västmakterna försatt sig. Den 19 juli, redan innan säkerhetsrådet avslutat sin behandling av frågan, föreslog Chrustjov i ett uppseendeväckande budskap, att en toppkonferens om Mellersta östernproblemen skulle hållas med deltagande av regeringscheferna. I alarmerande tongångar förklarade Chrustjov att man nu stod inför det allvarligaste ögonblicket i mänsklighetens historia; i denna ödesdigra timme fick man inte dröja en minut.

Det var uppenbart, att Sovjetunionen genom detta nya initiativ sökte utnyttja situationen för att tvinga västmakterna till förhandlingar i ett ögonblick, då dessa befann sig i ett avgjort underläge. Västmakterna sökte också genom en tydlig förhållningstaktik ta udden av det sovjetiska förslaget. De intog sålunda från början den ståndpunkten, att man under inga omständigheter borde koppla bort FN från frågan utan i stället knyta an till dess strävanden att finna en lösning på krisen. På detta sätt sökte man undvika sammankallandet av en toppkonferens i den allmänna panikens tecken. Under det följande meningsutbytet försvagades dock västmakternas position i betydande utsträckning genom motsättningar mellan de anglosaxiska stormakterna och Frankrike.

Diskussionen inträdde i ett nytt skede när Chrustjov, efter att till en början ha gått med på att handlägga problemet inom FN:s ram, i ett nytt budskap den 5 augusti plötsligt ändrade ståndpunkt. Han anklagade nu västmakterna för att genom sin förhållningstaktik vilja öka situationens allvar och hävdade samtidigt, att FN:s säkerhetsråd, såsom i realiteten va-

rande ett instrument för Förenta staternas »imperialistiska» politik, icke vore rätt forum för en behandling av frågan. Han krävde därför ett extra sammanträde med generalförsamlingen. I vad mån denna omsvängning i Chrustjovs attityd var ett resultat av hans överläggningar i början av augusti med den kinesiske presidenten Mao Tse-tung är fortfarande en öppen fråga, ehuru det synes sannolikt.

Den session med generalförsamlingen, som således öppnades den 13 augusti, ledde redan den 22 till antagandet av en kompromissresolution, framlagd av Förenade arabrepubliken, enligt vilken generalsekreterare Hammarskjöld fick i uppdrag att förbereda de praktiska arrangemangen för en snar evakuering av de brittiska och amerikanska trupperna från Jordanien och Libanon. Härmed har den senaste krissituationen i Mellersta östern temporärt avvecklats. De i krisen inblandade parterna har ännu en gång, i full insikt om faran av att driva situationen till sin spets, retirerat från sina utsatta positioner.

Nasser avvaktar

Under det att stormakterna debatterar Mellersta östernproblemen i FN, fattar resolutioner och ger sig sken av att se frågorna på lång sikt, utvecklar sig situationen i arabvärlden enligt sin egen inneboende dynamik. Genom kuppen i Bagdad avgjordes slutgiltigt och på det sätt som var att förutse åtminstone en aspekt, kanske den viktigaste, av kampen mellan Nasser och hachemiterna. Ty denna kamp var i främsta rummet en strid mellan två skolor inom den arabiska nationalistiska rörelsen och mellan två skilda samhällsstrukturer. Den arabiska nationalism som företrädades av Nuri es-

Said hade utgått från, eller från början allierat sig med, den samhällsform som var förhärskande hos de beduin-stammar i Hedjaz som ursprungligen höjde upprorsfanan mot turkarna. Den var konservativ till sin grundinställning och blev det i fortsättningen än mer genom sitt mer eller mindre nödtvungna samarbete med stamhövdingarna och de feodala storgodsägarna i Irak. I och med den gradvis fortgående upplösningen under intryck från västerlandet av de gamla arabiska stamgemenskaperna skärptes emellertid de inre motsättningarna inom arabländerna — en process som fortfarande pågår — och en »förrevolutionär» samhällsstruktur utbildades. I och med den egyptiska revolutionen 1952 kom genombrottet för vad man skulle kunna kalla den »ungnationalistiska» skolan inom arabvärlden, en medelklassrörelse, som hämtade sin inspiration från västerlandet och som ville bekämpa dess dominans med dess egna metoder.

Det var redan från början sannolikt, att »ungnationalisterna» så småningom skulle ta hem spelet. I själva verket påskyndades deras seger genom feodalmonarkiernas frivilliga eller nödtvungna accepterande av de »imperialistiska» västmakternas stöd, ett stöd som i verkligheten varken var helhjärtat eller särskilt effektivt. Den framgångsrika kuppen i Irak betecknar i detta hänseende endast det utåt synliga tecknet på en utveckling, som sedan länge varit i realiteten fullbordad. Den medeltida, feodala »idyllens» tid är ute, inte bara i Irak, utan även i Jordanien, Saudi-Arabien, Kuwait och de övriga schejkdömena på den arabiska halvön. Med eller utan FN-resolutioner och stormaktsingripanden står Mellersta östern inför en fullständig och restlös framgång för »nasserismens» idéer. Genom Irakkuppen har förutsättningarna för Saudi-

Arabiens endast några månader gamla balanspolitik mellan Nasser och hachemiterna brutalt sopats undan, och Riyadh har fått bråttom att sluta upp vid Förenade arabrepublikens sida i ett desperat försök att uppskjuta regimens fall. I Jordanien vilar kung Husseins välde på brittiska bajonetter. Libanon torde efter presidentskiftet den 23 september eftersträva en förbättring av relationerna med Förenade arabrepubliken. Kuwait, Storbritanniens främste oljeleverantör och en av dess hittills mest pålitliga kapitalkällor, har ävenledes sökt anknytning till Nasser. Även i länder som Libyen, Sudan och Persien går utvecklingen åt samma håll.

Därmed är icke sagt, att inte politiska motsättningar fortfarande kommer att existera mellan staterna i Mellersta östern. Framför allt torde sådana komma att bestå mellan de oljeproducerande, kapitalstarka och i viss utsträckning underbefolkade staterna i öster å ena sidan och det fattiga och överbefolkade Egypten å den andra. Genom sitt erkännande av den nya regimen i Irak och genom återupptagandet av vapenleveranserna dit söker möjligen Förenta staterna satsa på förefintligheten av dessa motsättningar, i förhoppningen att så småningom kunna bygga upp en ny front mot Nasser. Det är tänkbart, att denna politik åtminstone delvis är inspirerad av hänsynstaganden till Storbritanniens vitala intressen i Persiska viken. Det är emellertid också möjligt, att den skola i State Departement, som förordar uppnåendet av ett modus vivendi med Nassers regim, till slut kommer att få överhanden. I varje fall var det länge sedan man kunde påstå, att Förenta staternas Mellersta östernpolitik var klar och entydig.

Det är i själva verket svårt att inse på vad sätt den panarabiska nationalismens målsättning a priori måste an-

ses stå i motsättning till västmakternas intressen. Splittringen mellan arabstaterna har, vid sidan av Palestinafrågan, varit den främsta orsaken till alla de krissituationer i Mellersta östern, som under efterkrigstiden undan för undan medfört ett försvagande av västmakternas ställning i arabvärlden. Om alla försök att undanröja orsakerna till denna splittring ständigt skall betraktas som framgångar för Nasser och ohjälpliga nederlag för västern, är västerns ställning i Mellersta östern i sanning ohållbar. Om västmakterna i stället accepterade en neutralisering av arabvärlden ur militär synpunkt skulle detta kunna innebära utgångspunkten för en helt ny utveckling i Mellersta östern, en utveckling som måhända till och med så småningom kunde medföra en för västern och för Israel godtagbar lösning av Palestinafrågan.

Kyrka och stat i Polen

Ett av de intressantaste inslagen i det politiska skeendet i Polen efter den s. k. oktoberrevolutionen, som förde Gomulka till makten 1956 har varit utvecklingen av förhållandet mellan staten och den katolska kyrkan, till vilken mer än 90 % av landets befolkning hör.

En seg tvekamp har i själva verket pågått under hela denna period trots vissa viktiga eftergifter från kommunisternas sida — såsom religionsundervisningens återinförande i skolorna, tillträde för präster till sjukhus och fängelser, samt avskaffande av regeringsdekretet från februari 1953 om tillsättande av kyrkliga befattningar, vilket garanterade kommunisternas möjlighet till inblandning i kyrkans inre angelägenheter. Regimen har hela tiden tillämpat en dubbeltaktik: dels

frontangrepp av ateister, dels ett mullvadsarbete för att bekämpa kyrkan inifrån. »Föreningen av ateister och fritänkare» räknar i dag — trots en intensiv rekryteringsaktion — inte mer än sex tusen medlemmar, en obetydlig siffra i jämförelse med en befolkning på 28 miljoner. De hårda angreppen i ateisternas tidskrift »Argumenty» mildrades dock efter regeringens instruktioner, när det blev klart, hur pass impopulära de är bland de intellektuella, för att inte tala om folkets bredare lager. Enligt en i juni avslutad undersökning är t. ex. två tredjedelar av de polska studenterna troende och aktiva katoliker. Besvikna på sin allmänna propaganda inriktade ateisterna sin aktivitet på Föreningen för lekmanaskolor, men även på detta område hade de föga framgång.

Nästan alla föräldrar, icke sällan även kommunistiska funktionärer, fortsätter att skicka sina barn till skolor med religionsundervisning. Av 25 000 skolor i hela landet är bara hundra sekulariserade. Ateisternas och kommunistpartiets program sammanfaller med varandra men deras förenade attacker har hittills strandat på det polska samhällets kompakta motstånd. Inte fullt så lyckligt gick det däremot för den katolska saken på den högre undervisningsområde. De under Bierut (terrorepokens partisekreterare) avskaffade fakulteterna för katolsk teologi vid Warszawa- och Krakówuniversiteten har ej öppnats och utbildningen av präster är fortfarande begränsad till en av regimen för några år sedan instiftad akademi i Bielany nära huvudstaden. Det katolska universitetet i Lublin, som med sina nästan två tusen studenter är den enda högskola i östblocket som underhålles av ett trossamfund, har fortfarande sina juridiska och social-ekonomiska fakulteter stängda.

Kommunisterna begränsar som sagt

inte sin antikyrkliga politik till enbart öppna angrepp. Den kryptokommunistiska organisationen »Pax», har till uppgift att bekämpa kyrkan inifrån. Denna organisation, som bildades redan 1945 av Boleslaw Piasecki, f. d. ledare för den fascistbetonade nationell-radikala ungdomen från förkrigsåren, är en av de mest egendomliga »ideella» organisationer som någonsin har existerat. Det påstås att Piasecki själv i krigets slutskede köpte sitt liv hos den ryske polisgeneralen Serov för ett sällsamt pris — åtagandet att underminera den katolska kyrkan i Polen. Finansiellt är denna organisation »självständig» — för att undvika komprometterande subsidier från regeringen ställdes flera affärsföretag till Piaseckis förfogande. Deras årliga omsättning värderas till 300–350 miljoner zloty och den inbringar omkr. 100 miljoner i nettovinst — Piaseckis »Pax» har bl. a. fått ett slags monopol på utgivande av religiös litteratur — men dessa upplagor är inte auktoriserade av kyrkan. Strax före Gomulkas makttilträde begick dock Piasecki ett politiskt fel — han tog parti mot denne. Prestigeförlust och många »avhopp» från »Pax» blev följderna av detta steg. Avfällingarna delade sig snart i två grupper — en Gomulka-vänlig under Frankowski med en ny tidskrift »Za i przeciw» (»För och emot») och en annan grupp, som politiskt sett faktiskt svävar i ett tomrum med undantag av några medlemmar, däribland Lubien-ski, vilka på nytt närmat sig kyrkan. Dessa gruppers medlemsantal är på sin höjd några hundra personer och de har ingen framgång när de propagerar för sin »kristligt marxistiska» världsåskådning. Deras ledare underströk f. ö. många gånger, att de lojalt erkänner påvens och primas' överhöghet. Den polska kyrkan har officiellt ingen politisk representation, men nära den står ett tiotal sejmledamöter,

vilka bildar den parlamentariska klubben »Znak» (»Tecken») under ledning av författaren Zawieyski och professor Makarczyk.

Under de två år som förflutit har regeringen inte bara vidtagit negativa åtgärder gentemot kyrkan. Byggnader av historiskt värde återuppföres fortfarande och ett icke ringa antal kyrkoklenoder, vilka hittills förvarats i museum har återlämnats till kyrkorna i bl. a. Poznan och Gniezno.

Berodde saken bara på den polska regeringen, kunde en viss modus vivendi kanske komma till stånd. Men mycket tyder på att Sovjetunionen här har ett finger med i spelet. Särskilt i samband med Chrustjews allmänt hårdnande kurs gentemot satellitländerna infördes även i Polen en viss åtstramning. Den polska kyrkans fria förbindelser med den fria världen genom Vatikanen, passar inte längre in i bilden.

Urladdningen kom den 21 juli och överträffade alla farhågor. Polska säkerhetstjänsten vågade sig på en sak som undveks även av den tsarryska polisen i 150 år och av Gestapo under andra världskriget. En razzia företogs mot paulinklostret i Czestochowa, vilket allmänt betraktas som ett polskt Lourdes med den undergörande svarta Madonnan, vilken sedan gammalt är samlingspunkt för nationens motståndsvilja i särskilt farliga situationer. Milisens uppträdande var målmedvetet brutalt. Arresteringarna omfattade även munkar, vilka uppmanade massan till lugn. Den officiella kommunikén om intermezzot var vag, och kyrkan, underkastad censuren, föredrog att tiga. Så småningom blev dock allt detta kungjort i kyrkorna. Kardinal Wyszynski beordrade hela folket till bön om förlåtelse för denna profanering av den nationella helgedomen. Den 15 augusti, Guds moders himmelfärdsdag vittnade över en mil-

jon pilgrimmer med sin närvaro vid klostermurarna om sitt orubbliga stöd åt kyrkan.

Femte republiken

Den 28 september avgörs den femte franska republikens utseende. Vid en folkomröstning kommer fransmännen att anta eller förkasta den nya författningen.

Diskussionen om författningens utseende började spetsa till sig i slutet av augusti. Det var som om fransmännen först då upptäckte att frågan verkligen angick dem, sedan de i flera månader, ända sedan de Gaulle tog makten i början av juni, hade skjutit de politiska frågorna åt sidan och varit ganska nöjda med att kunna lägga över de svåra problemen på generalens axlar.

Författningsdiskussionen har delvis blivit ganska paradoxal. Högermän har riktat kraftiga angrepp mot en rad av punkterna i konstitutionen och sedan avslutat med att uppmana det franska folket att anta den med stor majoritet. På vänsterhåll kräver man lika energiskt att fransmännen röstar nej trots att den sakliga kritiken ofta har varit mindre väl underbyggd än högermännens. Överallt märks samma dubbelbottnade inställning. Det är i själva verket inte författningen man diskuterar utan general de Gaulle personligen — och kanske inte ens han utan framför allt de förhoppningar eller farhågor som med större eller mindre berättigande har knutits till hans namn.

En överväldigande majoritet av fransmännen är ense om att den gamla författningen var totalt misslyckad och att den nya måste bygga på en helt ny grund. Men rädslan för det nya, och framför allt rädslan för de

autoritära tendenser som många kritiker spårar i det nya författningsutkastet, har samtidigt gjort att kritikerna sökt sig tillbaka till den gamla författningen för att få ett slags demokratiskt nödvärn mot de gaullistiska idéerna. Det har inte bidragit till att göra diskussionen klarare.

Slutligen har den okonventionella vägen för författningens tillblivelse kommit att skapa förvirring. de Gaulle själv kom till makten tack vare utomparlamentariska påtryckningar — kupperna i Algeriet och på Korsika. Det har legat nära till hands för kritikerna att anta att liknande utomparlamentariska eller till och med antiparlamentariska, antidemokratiska krafter har legat bakom utformningen av författningen. Generalens metod att hoppa över det traditionella tillvägagångssättet — tillsättandet av en konstituerande nationalförsamling — har gett misstankarna en viss vind i seglen.

Men författningens tillkomst är mera komplicerad än så. Den har fötts ur ett spel mellan tre krafter.

Den första kraften är givetvis de Gaulle personligen. Hans grundinställning — en stark exekutiv, en politiskt aktiv president — färgar hela författningen. Men samtidigt har han velat hålla en klar demokratisk linje.

Den andra kraften består av män som är mera gaullistiska än de Gaulle själv, män som justitieministern Michel Debré och informationsministern Jacques Soustelle, vilka har ansett det viktigare att stärka exekutiven än att behålla de demokratiska garantierna mot att ingen i framtiden kommer att missbruka exekutivens makt. Framför allt Dabré har spelat en viktig roll vid utformningen av författningen.

Hans inflytande har emellertid motverkats av Fjärde republikens »representanter» i de Gaulles regering, de tidigare konseljpresidenterna Guy Mol-

let (socialistledaren), Pierre Pflimlin (de katolska folkrepublikanernas ledare) och Antoine Pinay (högerledaren). De har kraftigt hävdat de demokratiska kontrollmöjligheternas betydelse — inte bara ur principiell synvinkel utan också med hänsyn till möjligheterna att övertala det franska folket att acceptera den nya författningen.

Ur spelet mellan dessa tre krafter föddes ett författningsutkast, som vandrade över för granskning till ett rådgivande författningsutskott, vilket till två tredjedelar var sammansatt av parlamentariker och som till ordförande hade högermannen Paul Reynaud. Utskottet föreslog stärkta kontrollmöjligheter för att hindra ett presidentiellt maktmissbruk. Därefter vandrade utkastet tillbaka till regeringen, som med hänsyn till det rådgivande utskottets förslag fastställde den slutgiltiga författningsversionen.

Femte republikens författning är följaktligen en kompromiss mellan flera olika inställningar. Om kompromissen skall fungera på det idealiska sättet — så att alla blir belåtna — eller om den röner kompromissers alltför vanliga öde att göra alla missnöjda kommer av allt att döma huvudsakligen att bero på de personliga egenskaperna hos den man, som blir Femte republikens förste president. Riskerna för motsättningar och maktkamp mellan presidenten och konseljpresidenten är avsevärda och har understrukits också av dem som energiskt har försvarat författningen. Sådana motsättningar kan bli av lika förlamande natur som Fjärde republikens maktkamp mellan regering och parlament.

Ur den synvinkeln är genomsnittsfransmannens inställning, att valet inte är en fråga om författningens ordalydelse utan att det rör sig om en omröstning för eller mot general de Gaulle, kanske inte helt felaktig.

Det finländska riksdagsvalet

Riksdagsvalet i Finland den 6–7 juli har på många håll, både utom och inom Finland, betecknats som ett »chockval». Som det mest oroväckande i valutgången har då naturligtvis nämnts den kommunistiska frammarschen, vilken resulterade i 7 mandatvinster och innebar, att partiet erövrade ställningen som riksdagens största parti med 50 platser av totalt 200.

Det är givet, att de framtida riskerna på grund av den kommunistiska valframgången inte får bagatelliseras. Den bör emellertid betraktas som ett av de många symptomen på att den politiska utvecklingen över huvud gått i baklås i Finland och att landets situation, främst ekonomiskt men även i andra avseenden, är prekär. Liksom för andra västeuropeiska länder med stora kommunistpartier, exempelvis Frankrike och Italien, gäller för Finlands del att man knappast kan hoppas på en vändning till det bättre förrän de grundläggande orsakerna till kommunismens dragningskraft undanröjts. Med en viss generalisering kan det fastslås, att kommunismen i Finland väsentligen är en »fattigkommunism». För det stora flertalet kommuniströstande — småbrukare, industri- och lantarbetare — är den ideologiska kärnan i kommunismen något både likgiltigt och okänt; »ideologisk kommunism» återfinnes i partiets ledande skikt och inom vissa fackförbund — och för dessas del ingalunda bland de utpräglade låglönegrupperna. Den enda effektiva utvägen att komma till rätta med kommunistproblemet i Finland förefaller att vara en accelererad industrialisering. Därigenom skulle grunden vara lagd för en höjning av den allmänna levnadsstandarden samtidigt som problemet med

småbrukar- och lantarbetarproletariatet kunde reduceras till rimliga proportioner. Det är emellertid en lång väg att gå, innan det kommunistiska partiet i Finland trängts tillbaka på samma sätt som skett i Sverige, Norge och Danmark.

Den kommunistiska framgången, som för övrigt på grund av tursam röstfördelning blev jämförelsevis stor mandatmässigt, var dock långt ifrån det enda anmärkningsvärda i valutgången. Agrarerna råkade ut för ett kraftigt bakslag och förlorade 5 mandat, innebärande en nedgång från 53 till 48. Även det tredje stora partiet i Finland, socialdemokraterna, fick vidkännas mandatförluster. Före den bekanta splittringen av partiet för ett par år sedan genom de s. k. skogiternas utbrytning räknade gruppen 54 medlemmar och var därmed riksdagens största. Socialdemokraternas nettoförluster uppgick till 3. De 51 mandaten fördelar sig emellertid med 38 på partiets huvudgrupp medan den socialdemokratiska oppositionen numera räknar 13 medlemmar (efter att före valet formellt ha uppgått till endast 3).

Som synes disponerar kommunisterna, agrarerna och socialdemokraterna — visserligen splittrade — vardera ungefär en fjärdedel av riksdagens 200 platser. Av den återstående fjärdedelen besätter samlingspartiet — den finska högern — 29 platser (+ 5 jämfört med föregående riksdagsval), svenska folkpartiet 14 (+ 1) och finska folkpartiet, ett medelklassparti med viss liberal schattering, 8 (— 5). Traditionellt brukar man i Finland tala om »borgarna» som omfattande dessa sistnämnda tre partier jämte agrarerna. Med undantag för ett tillfälle alldeles i början av det självständiga Finlands nu drygt fyrtioåriga historia har riksdagen före årets val alltid haft borgerlig majoritet. I riksdagen 1954–58 uppgick den till

103-97 men den har alltså nu brutits och förbytt i en knapp socialistisk majoritet, 101-99. Det bör dock påpekas, att agrarerna knappast kan karakteriseras som en helt pålitlig borgerlig grupp, varför indelningen borger-socialister icke kan tillmätas någon avgörande betydelse.

Liksom fallet är i Sverige överensstämmar icke mandatfördelningen med den faktiska röstfördelningen och den socialistiska majoriteten i riksdagen motsvaras lika litet som i Sverige av något flertal bland väljarna. Medan omkring 51 % av väljarna röstade borgerligt (drygt 23 % på agrarerna, knappt 16 % på samlingspartiet, knappt 7 % på svenska folkpartiet och 5 % på finska folkpartiet) erövrade vänstern mindre än 49 % av samtliga röster (av vilka 25 % tillföll socialdemokraterna, inklusive den socialdemokratiska oppositionen, och drygt 23 % kommunisterna).

En bidragande orsak till kommunisternas framgångar var det jämförelsevis låga valdeltagandet. Med praktiskt taget oförändrat röstetal kunde kommunisterna notera en förbättring av sin procentuella andel av valmanskåren med inemot 2 %. En stark partidisciplin och en med nödiga penningresurser utrustad partiorganisation gjorde det möjligt för kommunisterna att få fram sin stabila valmanskår till röstning. Men dessutom vann partiet otvivelaktigt nya sympatisörer bland tidigare anhängare till agrarerna, särskilt i norra Finland. Samtidigt som kommunisterna kunde driva en kraftfull opposition, eftersom de under lång tid hållits borta från regeringsansvaret, kunde de dra viss fördel av agrarernas taktiska missgrepp att framställa det finska statsbesöket i Moskva i våras som en framgång medförande ryska koncessioner till Finland. Över huvud taget hade agrarernas attityd mot kommunisterna kom-

mit dessa att framstå som mera salongsfähiga än tidigare. När därför kommunisterna i sin agitation riktade in sig på arbetslöshetsproblemet och de allmänna ekonomiska svårigheterna, för övrigt bl. a. beroende på ökade bekymmer för den finska exporten, låg det nära till för många tidigare agrarröstande bland småfolket att ta steget över till kommunisterna. Det gäller särskilt den vidsträckt landsbygden i norra Finland, där dessutom socialdemokraterna alltid har haft svårt att göra sig gällande utanför industriorterna. Till en viss del kan kommunistvinsterna troligen också förklaras av den socialdemokratiska splittringen.

För socialdemokraternas del blev valet en klar motgång men dock mindre än splittringen kunde ha låtit förmoda. Andelen i valmanskåren sjönk med endast 1 %. Det stora problemet inom socialdemokratin är givetvis den mycket besvärande splittringen, vilken resulterade i två parallella valrörelser i vissa valkretsar. Oppositionen, som efter sin galjonsfigur vid själva sprängningen, Emil Skog, kommit att kallas skogiterna, hade flera anhängare som invaldes på de officiella socialdemokratiska listorna, och den räknar, som ovan nämnts, 13 medlemmar. Mot dessa 13 med den målmedvetne Aarre Simonen i spetsen står den Tanner-Leskinenledda majoriteten med 38 medlemmar. Det är uppenbart, att motsättningarna främst ligger på det personliga planet och att hrr Leskinen och Simonen har en stor andel i skulden. Vissa politiska meningsskiljaktigheter mellan de bägge grupperna kan dock också spåras. Partimajoriteten under Leskinen anser, att en snabb och beslutsam industrialisering är vägen ur Finlands ekonomiska bekymmer, medan minoriteten vill skynda långsammare och har större sympatier för agrarernas

strävan att genom skilda smärre åtgärder förbättra de ekonomiska förhållandena, särskilt på landsbygden. Bilden kompliceras ytterligare av att oppositionen är nära lierad med ledningen inom finska landsorganisationen, dit emellertid det socialdemokratiska inbördeskriget så småningom spritt sig och en opposition, lojal mot Tanner-Leskinen och det socialdemokratiska partiet, har fått fotfäste!

Agrarernas förluster, som dock understeg 1 % i andel av valmanskåren, kan dels tillskrivas den felaktiga taktiken gentemot kommunisterna, dels den omständigheten att agrarerna såsom praktiskt taget ständigt regeringsparti gjordes ansvariga för den i många avseenden misslyckade ekonomiska politiken under senare år. Inflationen, arbetslösheten och de upprepade statsfinansiella kriserna är i icke ringa utsträckning resultaten av en kortsiktig och hållningslös politik, präglad av improvisationer och strävanden att tillgodose de egna väljargrupperna på helhetens bekostnad. Även om opolitiska expeditionsmistrarer under den närmaste tiden före valet formellt stod för rusthållet kunde det även då tydligt skönjas, att agrarpartiets intressen blev väl tillgodosedda.

Samlingspartiets framgångar — procentuellt de största av samtliga partiers och uppgående till nära 3 % ökning av andelen i valmanskåren — får delvis tillskrivas en viss övergång från agrarerna men väsentligen dock det liberala finska folkpartiets sammanbrott. Samlingspartiets kritik mot den förda ekonomiska politiken hade ett odisputabelt sakligt berättigande och partiet framstod, i motsats till det vacklande finska folkpartiet, som låtit förleda sig att medverka i ett par av de mest utpräglade agrarvänliga regeringarna, som borgerlighetens fasta värn. Förlusterna procentuellt sett för

finska folkpartiet motsvarar praktiskt taget exakt samlingspartiets vinster, varför de i egentlig mening borgerliga finska partiernas styrka är oförändrad.

Vad slutligen svenska folkpartiet beträffar kan konstateras, att partiet höll sina ställningar, procentuellt sett, och dessutom kunde inregistrera en mandatvinst. För detta de svenskspråkigas allmänt borgerliga parti med ett väljarunderlag, som sakta men obönhörligt minskas, blev mandatvinsten särskilt ur psykologisk synpunkt en välkommen uppmuntran. Inom partiet konkurrerar olika riktningar — högermän, liberaler och centermän, jordbrukarrepresentanter och många andra — och valutgången innebar en tydlig förskjutning mot höger. Två av de nyvalda riksdagsmännen, Ehrnrooth och Procopé, har framgått ur den så småningom efter kriget inom partiets ungdomsrörelse upporganiserade högerriktningen. På samma sätt som beträffande samlingspartiet i den finska rikspolitiken har inom svenska folkpartiet försök gjorts att diskriminera all högeraktivitet såsom ur demokratisk synpunkt opålitlig. Denna mot högern riktade propaganda är utan tvivel dikterad mera av taktiska hänsyn än av saklig övertygelse.

Förhoppningarna om att riksdagsvalet skulle leda till ökad klarhet och anvisa ett någorlunda stabilt regeringsalternativ har gäckats. Den efter långvariga förhandlingar tillkomna koalitionsregeringen under K. A. Fagerholms ledning — innefattande samtliga partier utom kommunisterna och den socialdemokratiska oppositionen — förefaller att inom sig bära fröet till sin egen upplösning. Kommunisternas ställning som den finska riksdagens största parti är en drastisk illustration till vart det kortsiktiga gnabbet och det överdrivna taktiska lurpassandet de demokratiska parterna emellan

kan leda, om i övrigt förutsättningar finns för ett starkt kommunistiskt parti.

Sverigenytt från Moskva

Den Nya Tiden är en tidskrift, väl värd att uppmärksammas. Det är en veckotidskrift tryckt i Moskva på ryska, svenska, engelska, franska m. fl. språk. Svenskan är för övrigt god. Den är visserligen högtidlig och utan personlighet, så som man är van vid i deklamationer från Moskva. Någon eller några svenskar, givetvis anonyma, ägnar sig med nit och intresse åt att från Sovjets huvudstad sprida rysk propaganda över Sverige.

I nr 24 för i år behandlar en korrespondent, J. Dmitrienko, det svenska junivalet under rubriken »Det borgerliga nederlaget». Redan historiskrivningen om orsaken till valet är betecknande. »På våren inledde folkparti- och högerpressen på nytt en offensiv mot socialdemokraterna. För att komma in i det lockande kanslihuset tog de kurs på urtima val till andra kammaren . . .». Det var sålunda mot sin egen vilja som herr Erlander upplöste riksdagen!

I vad som skrivs om valpropagandan angrips huvudsakligast högern och herr Hjalmarsson. Herr Undén däremot får en eloge. Han »...påvisade i ett valtal, att en betydande del av folkpartipressen och vissa högerledare står i opposition till den traditionella svenska neutralitetspolitiken. Följaktligen skulle dessa parters makt-tillträde försvåra även landets utrikespolitik.» Det är faktiskt inte omöjligt att herr Undén blivit rätt refererad. I varje fall kunde detta vara talat ur Hans Excellens' egen mun.

Det preliminära valresultatet kom-

menteras bland annat så: »Framgången för det reaktionära högerpartiet, som är det mest fientliga och aggressiva mot de arbetande massornas intressen, framkallar en viss oro bland den svenska allmänheten» (sic!). Men det finns ljusa drag i bilden. »Av socialdemokraternas 6 nya mandat vanns minst 2 genom kommunisternas stöd.» Och till sist »Det är viktigt att notera att den socialdemokratiska regeringen nu är intresserad av den kommunistiska riksdagsgruppens stöd . . .». Det är intressant att notera att en tidskrift, som genomgående representerar allt det sanningsförvrängande som brukar komma från en kommunistisk propagandacentral, också en gång kan komma sanningen nära.

I nummer efter nummer kan man följa propagandan. Det är ju inte alltid Sverige kommer med. Men i ett julinummer (28/1958) behandlas »fredsveckan vid Östersjön, dvs. ett kommunistmöte i Rostock, dit delegationer »från massorganisationer» från bl. a. Sverige anlät. (Även Island var representerat för att diskutera temat »Östersjön ett fredens hav».) Bland massorganisationerna fanns förmodligen inga representanter för svenska fiskare, vars intressen beröras av den sovjetiska 12-milsgränsen. Veckan påstås ha organiserats för att ge uttryck åt de fredliga östersjöfolkens oro inför Västtysklands upp-rustning, folken i de stater som — med ett typiskt uttryck — »bedriver en politik för fred eller är neutrala». Vad den verkligen gick ut på framgår därav, att den gällde som en förberedelse till fredskongressen i Stockholm i mitten av juli. Detta kommunistiska propagandamöte, i vilket beklagligt nog även svenska socialdemokratiska riksdagsmän fann lämpligt att delta, var ju uteslutande organiserat som ett bidrag till stärkande av Sovjets politik.

Karriären

Karriären — varmed självfallet bör förstås den diplomatiska — kan enligt en utanför diplomaternas värld populär anekdot i själva verket göra anspråk på att vara världens äldsta. När teologen invänder, att det dock var Gud som av kaos skapade världen, replikerar nämligen anekdotens diplomat med ett fint om också något självmedvetet småleende: »Men vem skapade kaos?»

Den lilla historien återspeglar en sedan länge utbredd misstro mot diplomatin. Alltifrån kabinettspolitikens tidevarv har diplomaterna av gemene man betraktats som suspekta figurer, vilka i sekretessens skumrask intrigerar till folkens fördärv. Denna uppfattning framträdde särskilt starkt efter första världskriget, som i vida kretsar ansågs vara resultatet av diplomatiska machinationer. Ett uttryck härför var det absurda kravet på öppen diplomati — absurt genom att vara självmotsägande — som restes av Västerlandets vänsterpartier, framför allt socialdemokraterna.

Följden blev naturligtvis inte den hemliga diplomatins avskaffande, vilket i realiteten skulle varit liktydigt med diplomatins avskaffande, men väl uppkomsten av det slags »toppmöten», som alltsedan 20-talet gjort så mycket till för att försvåra diplomatins verksamhet. Man hade trott att åtminstone efter München myten om det allmän-giltiga värdet av stora mäns personliga sammanträffanden skulle fått dödsstöten, men inte ens spåren från Jalta och Potsdam har kunnat förskräcka entusiasterna. Så sent som vid Genève-mötet i samband med kriget i Indokina blommade toppmötesromantiken för fullt — blott för att förvissna i bitter desillusion.

Storpolitiska konferenser av modern typ — dvs. som utspelas i publi-

citetens fulla rampljus — urartar alltför lätt till att blott och bart bli plattformar för storpolitiska propagandanummer. Ett sakligt och lidelsefritt studium av samtidens historia vittnar också om att det inte varit vid några dylika toppmöten, som de verkligt betydelsefulla insatserna gjorts för fredens sak. De har gjorts i det tysta och vanligtvis genom ordinarie diplomatiska kanaler, i det vardagliga diplomatiska arbetet. Det är detta tålmodiga arbete vi har att tacka för att adertonhundralet i så hög grad blev ett fredens århundrade och att vår egen kaotiska epok inte blivit ännu mer kaotisk.

Sådan är den historiska sanningen — i motsats till den folkliga legenden — om diplomaternas verksamhet. Mot bakgrund av denna sanning finns det all anledning att understryka vad ambassadör Erik Boheman hävdar i två intressanta och uppmärksammade artiklar i Dagens Nyheter (27/7 och 31/7), nämligen att en förhandlingsduglig diplomati utgör en nästan lika betydelsefull länk i försvaret för vårt lands oberoende och frihet som krigsmakten. Även beskickningschefer på synbarligen lugna och föga ansvarsfulla poster kan plötsligt — som aktuella exempel visat — ställas inför uppgifter, som kräver en hög grad av sinnesnärvaro, skicklighet och självständighet.

Denna hr Bohemans beredskapssynpunkt — den s. k. brandkårsteorin — är förvisso värd att begrunda. Även om man inte rimligtvis kan ha fullt ut samma anspråk på våra ambassadörer hos stormakterna (och man skulle gärna velat tillägga FN) som hos småstaterna, ger dock hr Bohemans påpekanden en nyttig utgångspunkt för en diskussion av utrikesdepartementets personalproblem. Rekryteringen till karriären är en för vårt land så viktig fråga att det måste ge

upphov till oro om inte allting därvidlag är väl beställt. Hr Boheman, som är en av våra mest erfarna och framstående diplomater och följaktligen bör veta vad han talar om, anser att allting långtifrån är väl beställt på den punkten. Han går så långt att han talar om en kris inom utrikesförvaltningen — låt vara med frågetecken.

Hela balansen inom förvaltningen och den normala befordringsgången har under senare år på ett synnerligen allvarligt sätt rubbats, säger hr Boheman. Utrikesförvaltningens framtida effektivitet står enligt hans mening på spel, om inte motåtgärder snart insätts. Som orsaker till de påtalade rubbningarna anger hr Boheman dels »strukturförändringar inom karriären, vilka ha sin grund i bristande förutseende hos statsmakterna, dels, ehuru i mindre grad själva utnämningsspolitiken». Hr Boheman förutser att om intet görs, Sverige snart kommer att ha en utrikesförvaltning, som inte motsvarar tidens krav och att de bästa yngre krafterna kommer att söka sig andra banor »icke minst när näringslivet kommer underfund med att det inom karriärens yngre skikt faktiskt finns en ganska rik skattkammare att ösa ur».

Ambassadör Boheman har som motåtgärd framför allt en väsentlig reform att föreslå. Den är att inom utrikesförvaltningen borde tillämpas ett förtidspensioneringssystem i viss mån liknande det, som används inom krigsmakten. Var och en, som icke vid fyllda 55 års ålder befordrats till verklig beskikningschefsggrad skulle automatiskt pensioneras, vilket skulle medföra en omedelbar kraftig sänkning av befordringsåldern. Och en sådan reform, skriver hr Boheman, skulle medföra en annan högst väsentlig fördel. F. n. befordras till självständiga beskikningschefsposter en rad personer som aldrig bort få en dylik

befattning. Visste man, fortsätter förf. med den nästan brutala uppriktighet, som hör till hans mest avväpnande egenskaper, att man kunde bli av med dem vid 55 års ålder, skulle man aldrig reflektera på att ge dem en självständig chefspost.

På tal om den utnämningsspolitik, som inte minst genom professor Heckschers lika välbefogade som välformulerade riksdagsinterpellation kommit i blickfånget, har hr Boheman åtskilligt att säga. Hans huvudsynpunkt är att förvaltningens tjänstemän bör bringas den uppfattningen att meriterna hos dem som skulle kunna komma i fråga noggrant prövas och vägs mot utomståendes och att åtminstone departementets högsta permanenta tjänsteman lämnas tillfälle att framföra sin uppfattning. Sker så och välgående skäl kan förebäras för att yrkesmännen får stå tillbaka för en högt förtjänt outsider, så kan ingen invändning göras mot att i enskilda fall »nytt blod» tillförs förvaltningen på ett högt plan. Vilket politiskt parti vederbörande sedan må tillhöra tycker hr Boheman i dagens Sverige saknar betydelse.

Slutligen tar ambassadör Boheman upp några specialfrågor. Han föreslår dels att förtidspensionerade tjänstemän skulle kunna användas i själva departementet mot ett mindre arvode för en hel del rutinarbete, vilket skulle lätta departementets arbetsbörda och onödiggöra nya tjänster eller rent av möjliggöra vissa indragningar. Dels förordar han att pressattachébefattningarna i större utsträckning borde rekryteras med sådana personer inom förvaltningen som har fallenhet för »public relations» och i mindre grad med professionella journalister, som varken kan eller vill återgå till sitt egentliga yrke efter ett visst antal år, utan stannar till pensionsåldern.

Kanske det första som slår en, när

man tar del av ambassadör Bohemans livfulla argumentering är en liten undran om han inte i välförstått pedagogiskt nit något förstorat sina farhågor. Ännu så länge föreligger knappast någon kris inom utrikesförvaltningen och inga tendenser till en sådan har ens kunnat skönjas. Veterligt har hittills ingen av UD:s unga snillen på sekreterarstadiet låtit locka sig från den byråkratiska dygdens väg trots att skamliga förslag inte torde ha saknats.

Detta är emellertid inte det viktiga. Det viktiga är att en kris inom en nära framtid är fullt tänkbar. Som hr Boheman påpekat är befordringsgången i mellangraderna f. n. osedvanligt trög och saken har inte blivit bättre av regeringens bizarra utnämningsspolitik. Dessa bägge faktorer tillsammans har skapat en olust både inom och utom UD, både bland personalen och tänkbara aspiranter, som inte kan bortresoneras och som inom kort kan komma att framkalla allvarliga rekryteringsproblem. Det måste därför anses vara i hög grad på sin plats med en diskussion om vilka förändringar i UD:s personalpolitik, som kan vara önskvärda och lämpliga.

Innan man övergår till en närmare granskning av hr Bohemans reformförslag, kan det kanske vara påkallat att söka skingra några vanligen förekommande missuppfattningar. Bägge har med sådan frenesi framförts av Dagens Nyheter att denna tidning får anses vara specialist på området — och därmed avses inte i första hand diplomati, utan missuppfattningar. I Dagens Nyheter och bland dess efter-sägare inom pressen görs gärna gällande att karriären är särskilt bekväm och säker: varje soldat har en marskalkstav i sin ränsel, varje löjtnant kan räkna med att bli general. Detta är — vilket också i polemik mot DN framhållits — naturligtvis oriktigt och

beror förmodligen på en jämförelse mellan antalet attachéer, som f. n. är 37 och antalet sändebud, som f. n. är 45. I betraktande av att det reella urvalet sker vid befordran från 1:e sekreterare till råd, vore uppenbarligen en mera rättvisande jämförelse den mellan hela antalet befordringstjänster, dvs. sekreterare och attachéer, som f. n. är 136 och hela antalet slutposter, dvs. råd och sändebud, som f. n. är 87. Dessutom bör man inte förbise att antalet »marskalkar» resp. »generaler» inte alls är så stort som det verkar om man blott håller sig till titulaturen. Atskilliga ambassadörer och generalkonsuler tillhör rådsklassen och förblir där.

Den andra missuppfattningen gäller det av hr Boheman omnämnda »friska blodet», om vars värde man hos Dagens Nyheter et consortes gör sig en ytterst överdriven uppfattning. Man kräver i dessa tidningar införandet av förmågor utanför karriären på alla stadier av utrikestjänsten för att hålla förvaltningen på alerten och förhindra dess byråkratisering. Det har med rätta ifrågasatts om inte UD i själva verket är den minst byråkratiserade av våra förvaltningsgrenar, men alldeles oavsett detta måste tanken i denna generella utformning tillbakavisas. Som Svenska Dagbladet med skärpa framhållit tycks man glömma bort, att diplomatin, liksom många andra sysselsättningar utanför det politiska livet kräver *yrkeskunskap*.

Eller som en av UD:s mest framstående yngre förmågor med en medveten tillspetsning karakteriserat DN:s recept: det vore som att råda bot på läkarbristen genom att tillföra kåren friskt blod i form av skorstensfejare. Är det verkligen någon som tror, ens i Dagens Nyheter, att de erforderliga språkkunskaperna, på vilka det som bekant råder en skrämmande brist i vårt offentliga liv, plus de riktiga

handgreppen plus det tränade internationella omdömet kan förvärvas annat än genom mångårig innötning? Det ställs, som Svenska Dagbladet likaledes understrukt, mycket speciella krav på våra diplomater och man må inte förtänka dem om de hyser en viss yrkesstolthet.

Om förslaget att tillföra utrikesförvaltningen »friskt blod» på alla stadier verkligen accepterades, funnes det ju inte längre någon anledning för blivande diplomater att underkasta sig den långa och dyrbara yrkesutbildningen. Då vore det mycket enklare att gå in i Partiet direkt och därifrån i behaglig tid låta sig överföras till UD. Härmed är man inne på den aktuella utnämningsspolitiken. Ett specialfall är onekligen när chefsposter besätts med eminenta kapaciteter utifrån. Att dylika utnämningar av och till bör kunna företas har vare sig hr Boheman eller någon annan vettig människa någonsin bestritt och den polemik som på den punkten förts från radikalt håll har följaktligen uteslutande slagit in öppna dörrar. Vad saken gäller är helt enkelt att vederbörande verkligen har särskilda kvalifikationer, som gör honom — eller henne — obestridligt överlägsen förefintliga medtävlare inom karriären. Då spelar, som hr Boheman betonat, partitillhörigheten ingen roll.

Inte heller torde man inom utrikesförvaltningen ställa sig avvisande till tanken att exempelvis en avdankad statsminister skulle kunna utnämnas till beskickningschef i Bonn. Systemet med reträttposter för framskjutna politiker har redan hunnit bli något av en administrativ praxis i vårt land. Men vad man med all rätt betecknar som odiöst är det på senare år allt oftare förekommande ofoget att till chefsposter inom utrikesförvaltningen utnämna socialdemokrater, som varken äger unika kvalifikationer eller

spelat en ledande politisk roll. Det räcker med att erinra om namnen Oscar Thorsing, Klas Böök, Ole Jöndahl, Rolf Edberg och Agda Rössel. Deras upphöjelse är i varje särskilt fall exempel på rena partibelöningar av den art, som inte borde tolereras.

För att nu återvända till hr Bohemans reformförslag låter det sig förmodligen sägas att man inte i fråga om förtidspensionering får hårdra jämförelsen mellan krigsmakten och diplomatin. Utgångspunkten för den militära förtidspensioneringen är vissa fysiska krav, som saknar aktualitet för diplomatins vidkommande och den militära utbildningen är förhållandevis lika billig som den diplomatiska är dyr. Men det hindrar å andra sidan inte att den utväg hr Boheman anvisat måste bedömas som den i princip riktigaste och bästa. En kombination av förtidspensionering, som dock icke bör läsas vid en viss årsgräns, och ett utvidgat disponibilitetssystem förefaller att vara en sund lösning på problemet att övervinna befordringsstagnationen i mellangraderna. — Men även på andra sätt kan rekryteringen till UD naturligtvis stimuleras. Enligt försljudanden är man sålunda inom departementets personalavdelning böjd att förorda en uppmykning av inträdesproven — som, särskilt när det gäller språkkunskaper, och de juridiska meriterna, anses vara avskräckande svåra — i förening med en strängare gallring under längre tid.

Till hr Bohemans detaljpropåer är det kanske svårare att helhjärtat ansluta sig. Idén att använda förtidspensionerad personal för arvodesuppdrag inom departementet förefaller mera praktisk än psykologisk. Känslan av att vara prickad och förbigången, att ses över axeln av yngre kamrater, kan knappast befordra arbetsglädjen och samarbetsvilligheten. Systemet

har f. ö. redan i någon mån tillämpats och enligt uppgift med föga uppmunt-
rande resultat. — Frågan om press-
attachéerna är mera komplicerad. Hr
Boheman har otvivelaktigt rätt i att
den ursprungliga idén, nämligen att
framstående publicister under några
år skulle för ändamålet utlånas till
UD för att därefter återgå till sin tidi-
gare verksamhet aldrig kunnat för-
verkligas. Även på detta speciella om-
råde har det f. ö. mer och mer blivit
fråga om att finna reträttposter för
socialdemokratiska journalister. UD
bör nog emellertid inte bara av den
anledningen avstå från att rekrytera
pressattachébefattningarna med fack-
män. En utmärkt kompromiss tycks
vara den metod, som den nuvarande
pressbyråchefen tillämpar och som
består i att anställa tämligen unga

journalister, som först får en allsidig
skolning och träning inom pressbyrån
och därefter sänds ut som pressatta-
chéer.

Smärre invändningar mot ambassa-
dör Bohemans resonemang kan, som
ovan torde framgått, på intet sätt för-
dölja att hans förslag till en reform
av UD:s personalpolitik i allt väsent-
ligt är lika välmotiverat som välbe-
tänkt. Med hjälp av utsträckt förtids-
pensionering, lindrigare inträdesprov,
strängare gallring och — sist men
inte minst — en anständig utnäm-
ningspolitik bör den latent krisen
inom UD lyckligen kunna avväjas
och Sverige få en utrikesförvaltning,
som med hr Bohemans ord, motsvarar
tidens krav. Frågan är bara om så
kommer att ske under den nuvarande
regeringens tid.